

Ildsjælen fra Jonstrup - Rudolf Bruhn 100 år



Jonstrupsamlingens særudstilling 2018-19

Signe Holm-Larsen

Forlaget Jonstrupsamlingens Venner 2020

Indhold

<i>Rudolf Bruhn - forfatter, lærer og idealist.....</i>	<i>2</i>
<i>Rudolf Bruhns liv og opvækst.....</i>	<i>3</i>
<i>”De seks” er ikke en nøgleroman, men</i>	<i>4</i>
<i>”Den Sorte Hånd” og ”Jærnknoen”.....</i>	<i>5</i>
<i>Fyrmester Rudolf Bruhn.....</i>	<i>6</i>
<i>Efterårsfesten og årets komedie.....</i>	<i>7</i>
<i>”Indbrud på fyret”</i>	<i>8</i>
<i>Dimissionen – målet nået!.....</i>	<i>9</i>
<i>Farvel til Borgen.....</i>	<i>10</i>
<i>Øjeturene og mindestenen.....</i>	<i>11</i>
<i>Lærerne på Jonstrup på Rudolf Bruhns tid.....</i>	<i>12</i>
<i>”Jonstruppere” – efterårskomedien 1916.....</i>	<i>13</i>
<i>Den fødte lærer.....</i>	<i>14</i>
<i>Rudolf Bruhn var også fagligt engageret.....</i>	<i>15</i>
<i>Rudolf Bruhns tegnetalent.....</i>	<i>16</i>
<i>Den tidsmæssige baggrund.....</i>	<i>17</i>
<i>Rudolf Bruhns forfatterskab.....</i>	<i>18</i>
<i>Om Jonstrupsamlingen og Jonstrupsamfundet.....</i>	<i>19</i>
<i>Baggrund for hæftet.....</i>	<i>20</i>

Ildsjælen fra Jonstrup

– Rudolf Bruhn 100 år

Signe Holm-Larsen

Forlaget Jonstrupsamlingens Venner 2020

Rudolf Bruhn - forfatter, lærer og idealist

Formålet med dette hæfte er at fastholde en række højdepunkter fra Jonstrupsamlingens særudstilling om Rudolf Bruhn 2018-19. Den byggede på en række ikke tidligere offentliggjorte dokumenter, billeder og genstande, dels udlånt af Rudolf Bruhns familie, dels hentet i Jonstrupsamlingens genstandssamling og arkiv. Udstillingens fokus var at belyse, hvordan Bruhn bidrog til at præge livet og traditionerne på Jonstrup Seminarium såvel under som efter sin seminarietid.

Jonstrup Statsseminarium har haft mange dimittender, der efter endt uddannelse er blevet kendt i offentligheden. En af de berømteste var Rudolf Bruhn, som gik på Jonstrup 1907-10. I de følgende otte år kom han jævnligt tilbage til sit gamle seminarium, indtil han døde som 29-årig den 9. oktober 1918 af den spanske syge, en influenzatype der hærgede Europa 1918-19.

Han kom på et ærværdigt seminarium: det første lærerseminarium i kongeriget Danmark. Dets historie begyndte på Nørrebro i det tidligere lystslot Blaagaard. Seminariet, som fik navn efter slottets tag af glaserede blå tegl, virkede her 1791-1807. Ved englændernes belejring af København i 1807 indkvarterede de sig på Blaagaard, og seminaristerne var hjemløse, indtil seminariet i 1809 flyttede ud på landet til Jonstrup. Her lå det i 146 år, før det i 1955 fik til huse i Lyngby og i 1990 blev fusioneret med det ”nye Blaagaard seminarium” i Gladsaxe.

Den unge Rudolf Bruhn

Rudolf Bruhn som 17-årig, da han tog præliminæreksamen fra Østersøgades Latin- og Real-skole for at kvalificere sig til optagelsesprøven på Jonstrup Statsseminarium.

Foto Atelier-Moderne 1906; affotograferet af Inge Haunstrup Clemmensen.



Både udstillingen og hæftet er resultatet af mange frivilliges indsats. For oplysninger om Rudolf Bruhns liv og familie og for lån af billeder og genstande takkes galleriejer, læge Inge Haunstrup Clemmensen og lektor ved Niels Brock og CBS Jens Haunstrup Clemmensen, begge børnebørn af Rudolf Bruhns søster Bernhardine. Også tak til Lone Raadam, tidligere frivillig ved Jonstrupsamlingens Venner, for transskriptioner af den utrykte del af Bruhns betydelige forfatterskab, og til Ulrick Moos for at have omsat melodien til ”Nu grønnes de Birke...” fra nedkradsede arkivnoter til læsbare noder. Ligeledes tak til Connie Nielsen og Per Lotz for affotografering af udstillingens genstande, til Jette Kirstein for kyndig kommentering, til David Holst for layout og grafik og til Furesø Kommune for økonomisk støtte til trykning.

God læselyst!

Rudolf Bruhns liv og opvækst

Rudolf Bruhn voksede op som det yngste af to børn i den Bruhnske familie, som havde manufakturhandel og bopæl i et hus på Østerbrogade 49; huset er stadig i familiens eje.



Den Bruhnske familie

Rudolf Bruhn (8.4.1889-9.10.1918) ses på dette foto fra 1890'erne med sin far manufakturhandler Harald Bruhn (1851-1912), sin mor Dorthea Bruhn (1859-1932) og sin storesøster Bernhardine Bruhn (1884-1968), kaldet Betty; hun blev i 1919 gift med Jens Haunstrup Clemmensen (1876-1937).

Rudolf Bruhns far, Harald Bruhn, var efter sigende en nøgtern og alvorlig mand og et friluftsmenneske, mens hans mor Dorthea var blid og hjertelig; det var hende, som Rudolf udvekslede tanker med. Efter præliminæreksamen i 1907 gik han til optagelsesprøve på Jonstrup Statsseminarium. En levende beskrivelse af, hvordan en sådan prøve kunne forløbe, kan læses i de første kapitler af ungdomsromanen "De seks" fra 1916, som foregår på det fiktive seminarium "Borgholm", der ligner Jonstrup Statsseminarium til forveksling.

Efter sin lærereksamen i 1910 blev Rudolf Bruhn først vikar ved Randersgades og Vibenshus Skoler i Københavns Kommune. April-oktober 1911 aftjente han sin værnepligt. November 1911 blev han lærer ved Varde Børgerskole og i sin fritid FDF-leder. I 1913 flyttede han tilbage til København, hvor han underviste på Gasværksvejens Skole indtil sin alt for tidlige død. Begravelsen blev forrettet 14. oktober 1918 fra Sankt Jakobs Kirke af hans gamle seminarieførstander Stig Bredstrup (1863-1939), der var teolog lige som sine forgængere i forstanderembedet. Rudolf Bruhn er begravet på Vestre Kirkegård.

"De seks" er ikke en nøgleroman, men ...

I "De seks" skildres kollegielivet som seminarietidens helt centrale omdrejningspunkt. Det blomstrede i disse år, hvor Stig Bredstrup i løbet af den første halvsnedes år af sin forstandertid havde formået at genrejse Jonstrups ry. Fra 1901 påbegyndte han afviklingen af det i årtier hårdt kritiserede kaserne- og internatliggende system ved først at ophæve den tvungne spising. I 1904 blev sovesalene erstattet af elevværelser, både i hovedbygningen og i elevbygningen.

Bogens de-seks-gruppe er Tom, Jørgen, Mogens, Anton, Ekstrøm og Folmer. De er både i handling og sprog meget forskellige, men holdt ubrydeligt sammen de tre år på Jonstrup. "Tom" er Rudolf Bruhns alter ego, mens "Jørgen" var Charles M. Lauritzen, der bar tilnavnet "Gamle" og var fyrmester sammen med Rudolf Bruhn 1908-10. Som fyrmestre boede de på "Fyret", det højest beliggende værelse i hovedbygningens vestfløj, også kaldet "Westend" eller "Kavalerfløjen". "Mogens" var Arild Ebbe, "Ekstrøm" var den slagfærdige J.K.P. Ekberg med tilnavnet "Jøden", og "Folmer" var Thorvald Rifbjerg, far til forfatteren Klaus Rifbjerg.

"Anton" er Jørgen Hegelund, som få år efter vennens død skrev mindeartiklen *Rudolf Bruhn* i Jonstrupbogen 1925, hvor han tegner et personligt og nuanceret portræt af sin ven som en ener og ildsjæl, der følelsesmæssigt mødte sine omgivelser med store forventninger og kunne begejstre med sin impulsivitet og sit store engagement.

Gruppens samlingssteder var "Fyret" og "Holger Danske", hvor Hegelund, Ebbe og Rifbjerg boede. Også Ekberg og Svend Larsen, det måske syvende medlem af "De seks", boede på Westend. Fem af de seks dimitterede i 1910, Rifbjerg i 1911 og Svend Larsen med tilnavnet "Dengse" i 1912.

Et års tid efter udgivelsen kommenterede Bruhn selv i efterskriftet "Lidt om De seks" med baggrund i "flere fejlagtige Antagelser om "De seks", dens Forhistorie, dens Modeller osv.", at alle bogens personer er fiktive bortset fra gruppens medlemmer, og at han har været "meget fri i Behandlingen af Stoffet. Der var i min Tid baade en "Jærnkno" og en "hemmelig" Ret: "Sorte Haanden", men ingen af Parterne var saa gennemførte som i Bogen. Begges Virksomheder standsedes i hvert Fald ved Forstanderens Mellemkomst."



De seks rører æggesnaps. Det er Rudolf Bruhns søster Bernhardine, som har skrevet navne på fotoet. Her ses fra venstre Jørgen i samtale med Mogens, Anton stående, foran den siddende Folmer i samtale med Ekstrøm og yderst til højre Tom.

”Den Sorte Hånd” og ”Jærnknoen”

Et centralt tema i ”De seks” er kostskolemiljøets mobbetraditioner. Mobberiet startede allerede fra det første øjeblik, den håbefulde aspirant satte foden på seminariets grund. I ”De seks” ankommer Tom til Borgholm til optagelsesprøve. Da han spørger en gruppe ældre elever efter indkvartering, bliver han vist over i ”portnerboligen”, som viser sig at være forstanderboligen. Her møder han forstanderens datter Else. Sympatien er gensidig, og bogen slutter på det smukkeste med deres forlovelse. I dette tilfælde er handlingen ren fiktion. Bredstrups havde ganske vist en datter, Ellen, født 19.9.1890, men hun blev gift med kapellan ved Lukaskirken på Frederiksberg Karsten Friis Jespersen og døde ung i 1916.

I ”De seks” fortsætter mobningen i hele 1. skoleår, hvor de nye af en gruppe ældre elever blev truet med ”Vandkure, Bastonade og lignende hævdvundne Straffe”, hvis ikke de gav øl til Sorte Haands medlemmer. Det førte til dannelsen af ”Jærnknoen, der dasker den sorte Haands ti sorte Fingre sønder og sammen” (kap. 3). Ifølge Jørgen Hegelund havde Jærnknoen blot fire medlemmer og førte protokol over deres aktiviteter i en lille sort bog, der på første side havde en tegning af en frygtelig jernklo.

Den Sorte Haands diplom for hæderlig omtale

Alligevel blev Rudolf Bruhn i 1909 tildelt den Sorte Haands diplom! Som det fremgår, er det ærefulde diplom underskrevet med fingeraftryk og ikke med navne; diplomet er her affotograferet efter originalen, som venligst var udlånt til særudstillingen af Inge Haunstrup Clemmensen.

Foto: Connie Nielsen.



I førnævnte efterskrift beretter Rudolf Bruhn også om sin skuffelse, da gruppen ved generalforsamlingen for det håndskrevne månedlige klasseblad ”Bomben” blev smidt ud af redaktionen, fordi man fandt dem for styrende. Han trak sig efter eget udsagn noget tilbage fra det sociale liv på seminariet, men dog ikke mere, end at han med liv og lyst spillede med i efterårskomedierne og involverede sig i andre traditioner, bl.a. St. Hansfesten 1909, og han glæder sig over, at han efter sin seminarietid kunne få ”Lov at give igen, dels gennem ’Jonstruppere’ og nu gennem Bogen om Borgholm, ’De seks’.”

Fyrmester Rudolf Bruhn

Da Rudolf Bruhn gik på Jonstrup, var læreruddannelsen treårig. Allerede det 2. år blev han sammen med C.M. Lauritzen valgt til det ærefulde hverv som fyrmestre med ansvar for fyrbogen. I deres seminarietid førtes fyrbog 1, og Rudolf Bruhn har her bidraget med talrige indlæg 1908-10, og han bidrog også ret flittigt til fyrbog 2 i årene efter sin dimission, når han vendte tilbage på besøg.



”Fyrmester Bruhn herved”

Rudolf Bruhns påskrift i nederste højre hjørne pryder dette selvportræt, som er en helsidestegning i fyrbog 1 fra marts 1910, dvs. fra slutningen af hans toårige fyrmesterperiode. Fyrbog 1 og 2 rummer i øvrigt adskillige af hans vignetter.

Fyrbogen, som var en kombineret elevdagbog og gæstebog, hørte til på ”Fyret”, et værelse beliggende i hovedbygningens vestfløj øverst oppe under taget – lyset herfra var det første, seminaristerne så, når de en mørk aften gik fra Måløv Station gennem skoven tilbage til seminariet. Her boede fyrmestrene, normalt de mest velskrivende elever i ældste klasse. C.M. Lauritzen og Rudolf Bruhn var dog helt usædvanligt fyrmestre i en toårig periode 1908-10. Rudolf Bruhns første indlæg i fyrbog 1, underskrevet af de nybagte fyrmestre og Jørgen Hegelund, skildrer Jærnknoens aktioner, som fandt sted i deres første år på Jonstrup. Han fremhæver her ”følgende Kampe og Træfninger:

1. Bortførelsen af alle Alap Andreasens Unævnelige, saa Ejermændene saa sig nødsaget til at holde Sengen.
2. En lang og stadig sejrrig Krig med samme unge Mand.
3. Os var det, der fik Mads Overgaard til at stjæle sine egne Sengklæder i den Tro, det var vore, og saa skjule dem højt oppe i det yderste Sibirien.”

Punkt 3 relaterer til, at den pågældendes seng en aften, hvor han var kommet sent hjem, var flyttet over i en anden bygning. Da han mistænkte Rudolf Bruhn for at stå bag, ville han gøre gengæld, men kom til at alliere sig med et Jærnknomedlem, så sengeklæderne var byttet ud, da han røvede dem – af Jørgen Hegelund betegnet som ”en Spøg, der satte den gamle Borg i stormende Munterhed”.

Efterårsfesten og årets komedie

Efterårets store fest blev grundigt forberedt. Allerede et par måneder før gik man i gang med prøverne til årets komedie, hvor de mandlige studerende indtil 1950 spillede alle roller. Først fra dette tidspunkt fik piger adgang til seminariet.

I seminariets senere år blev efterårskomedien opført flere gange: første gang ved selve festen, 2. gang mandag formiddag for øvelsesskolens elever og 3. gang om aftenen for børnenes forældre. Festen blev indledt i gymnastiksalen med musik fra seminariets orkester eller kor, dirigeret af sanglæreren, og herefter gik tæppet op for komedien, som gerne varede knap to timer. Derefter var der bar i elevernes dagligstue før dans i sangsalen og natmad kl. 23.30 i vandrehallen eller gymnastiksalen alt efter deltagerantallet. Og natmaden (3 stk. smørrebrød og en pilsner) var selvfølgelig indregnet i billetprisen på 2,50 kr. (1953-priser). Herefter fortsatte dansen til kl. 02, hvorefter det var spireernes opgave at rydde op.

Et af de store spørgsmål drejede sig om piger at invitere med. I ”De seks”, kap. 7, belyses dilemmaet ”Fornuft-Parti” over for ”Hjertets frie Ret”. Det sidste princip kunne nu ikke udfolde sig ubegrænset, fx var det ”aarhundredgammel Skik, at Forstanderens Datter inviteres af Duksen i ældste Klasse”. Andre måtte slå sig til tåls med søstre, kusiner eller unge piger fra nabolaget o. lign.

Ved efterårsballet skulle ens bedste tøj luftes. Rudolf Bruhns søster Bernhardine, som også blev lærer, blot fra N. Zahles Seminarium (statsanerkendt i 1894), beretter i et muntret gæsteindlæg ”Indbrud på Fyret” om, hvad der så kunne ske; se næste side.

Helt fra 1859 var det muligt at ansætte kvindelige lærere i den offentlige skole, ikke mindst efter den 1-2-årige forskolelærerindeuddannelses indførelse i 1892. Abalone Olsen, ansat i Jonstrup Øvelsesskole i 1899, var fx forskolelærerinde.



Klassefoto Hindegade Skole

Bernhardine fik som sin broder ansættelse i København, men på Hindegade Skole, som 1890-1914 var ”friskole”, dvs. gratis i forhold til de såkaldte kroneskoler, jf. s. 14, og herefter blot kommuneskole.

Forskolelærerinder underviste på 1.-3. klassetrin samt i pigegymnastik og håndgerning på ældre klassetrin. Uddannelsen, som blev afskaffet i 1966, var ganske fordelagtig for de ansættende myndigheder, da lærerinder fik mindre i løn end mandlige lærere.

”Indbrud på fyret”

Bernhardines beretning lyder således:

Kl. 2 Eftm. Da Fyrmester Bruhn kom op i Taarnet ”Röta Rum” bemærkede han en mistænkelig Puslen inde i det store Vægskab, hvis Dør stod aaben - - Han ventede et Par Sekunder for at høre, om han havde taget Fejl. - - - Saa gentog Lyden sig og denne Gang endnu tydeligere end før.

Ligesom tilfældigt laasede han Skabsdøren i - og gik saa ind til Fyrmester ”Gamle”. Da denne var sat ind i Situationen, lyttede begge Fyrmestrene en Stund til den indespærredes vekslende Mjaven og Dunken paa Døren. Efter et kort Krigsraad vedtoges det at lade Arrestanten foreløbig sidde en Times Tid, til Fyrmestrene havde spist Middag og saa maa-ske var blevet lidt blidere stemt. (Trykfejl: Man kan ikke blive blidt stemt af en Knastemiddag) - - -

Midt i Krigsraadet kom en af de underjordiske op - - - og nu ændredes Planen. Det vaabendygtige Mandskab fra Holger Danskes Kassematter indkaldtes og blev bevæbnet: Jørgen Hegelund med et langt Pibeskaft og en Vandkaraffel, Ebbe med et tyndslået spansk-rør, Fyrmester Bruhn med et mægtigt Egespir o.s.v.

Kl. 2.15 rykkede Tropperne ud, og 2.15½ besattes Röta Rum med ”Linjen” og en del af Reservemandskabet (”Dengse”). Bruhn ledede Angrebet ved Skabet, Hegelund tog Stilling ved Portieren til Gangdøren, Ebbe og Rifbjerg dækkede og umuliggjorde ved Markering et eventuelt Flugtforsøg gennem Vinduet.

Kl. 2.17 lød Kommandoen: ”Klar overalt!! Elendige Spiretamp, nu kommer Dom-mens Time. Nu drejer jeg Laasen om!! Pas paa!! – Død el. levende ... ” Bruhns Stemme hendød piano og ritardando – og med et stift forfærdet Blik sænkede de 6 frygtelige Landsknægte deres endnu frygteligere Vaaben – thi inde i Skabet stod – en smilende ung Pige – ganske vist med et lidt forskrækket Udtryk over den krigeriske Vending, Sagerne havde taget.

Kl. 2.18 var Situationen saaledes: Fyrmester Gamle i 2½ Spring ned ad Trapperne med ”Dengse” i Hælene. Fyrmester Bruhn i halv eksploderet Lattertilstand skiftevis under Bordet, i Sofaen – hen ad Gulvet-trillende i et ovenud henrykt Tempo. Ebbe lamslaet sun- ket sammen paa en Stol, Hjerterknægt (Rifbjerg) har i den Grad set det brødefulde i denne unægtelige lidet ridderlige Situation, at han skamfuld og sønderknust lader Hovedet hænge langt ud af Vinduet – og endelig Jørgen! Af berettiget Frygt for et besvimelsesanfald klam- rer han sig en Stund til den lette Portiere -men kun for en Stund! Saa braser nemlig Portie- ren, Gardinstang, Kalkstumper og Søm i et frygteligt Kaos ned over den ulykkelige Jørgen. Ved dette Brag bringes der Liv i de forstenede Grupper – alle de indkaldte Tropper styrter i vild panisk Rædsel ud af Døren, ned ad Trappen - -

Kl. 2.19. Frk. B. Bruhn: ”Ja, undskyld! Jeg er blot kommet herud med dit Tøj til Ballet – og saa havde jeg ganske vist gemt mig i Skabet ...” Kl. 2.19-2.30: ”Fyrmester Bruhns vedvarende Latterhyl”.

Min hjerteligste Tak for den uventede, stormende Modtagelse.

Bernhardine Bruhn

Rudolf Bruhn var også med i efterårskomedien de to andre år og spillede her Hen- rik i ”Abracadabra”, en af Ludvig Holbergs sene komedier, og den falske tante i forvekslingskomedien ”Charlies tante”, som bl.a. blev filmatiseret med Dirch Pas- ser i samme rolle i 1959.

Dimissionen – målet nået!

Efter tre års muntert seminarieliv var det tid til at tage afsked for de nybagte lærere, som begyndte deres sidste dag på Borgen med at pakke bøger, tøj og bohaver sammen og sige farvel til gode venner. I dagens løb dukkede forældre og kærestes op, og om eftermiddagen var der afskedsøjetur, jf. s.11. Efter at alle var tilbage ved 18-tiden, samledes man i sanglesalen til den formelle del af dimissionen, hvor forstanderen talte, og der blev uddelt eksamensbeviser, flidspræmier o. lign.

Efter spisningen var der kaffebord. Her blev der traditionelt uddelt beviser for ”Den højere Dimis”, som var elevernes egen bedømmelse af hinanden. Traditionen tilskrives Kristian Kromann (1846-1925), som gik på Jonstrup Seminarium 1862-65 og senere blev Kultusministeriets pædagogiske konsulent, dvs. Landets øverste pædagogiske leder, og medlem af seminarieeksamenskommissionen. Der blev givet karakterer for bl.a. gemytlighed, som talte dobbelt, tobaksrygning, kuremageri, dans, kortspil, disputerlyst og soldefærdighed – der er ikke fundet et højere dimisbevis i Rudolf Bruhns efterladte papirer.



Dimittenderne årgang 1910

Fotos af de nybagte lærere er her fordelt rundt om en smuk håndtegnet skitse af seminariet – en vignet, som Rudolf Bruhn syntes så godt om, at han satte den øverst på sit personlige brevpapir i årene på Jonstrup. Her ses fire af ”De seks”: C.M. Lauritzen (midt tv.) ved siden af Jørgen Hegelund og øverst Rudolf Bruhn og Arild Ebbe.

Lærereksamen var adgangsbilletten til en ny del af tilværelsen. Uddannelsen var i begyndelsen af 1900-tallet rettet mod en helt anden skole end i dag, og det store flertal af dimittenderne fra 1910 skulle stadig ud at være enelærere på landet, sådan som Heinrich Seehusen var det i Kirke Værløse Skole og Kristian Gjertsen i Lille Værløse Skole. Landsbyskolens lærere var ”folkelærere” og centrale figurer på deres egn, fx som kordegne i sognets kirke og ledere af det lokale kulturlivs foredragsaftener og sangkor mv.

Men en ny udvikling var på vej fra folkelærer til faglærer. Af ”De seks” fortsatte Arild Ebbe således med studentereksamen og filosofikum og nåede at skrive fysikbøger og blive formand for Fysiklærerforeningen, mens Jørgen Hegelund tog bibliotekskursus og skrev lærebøger til dansk og sang, bl.a. ”Oles første Læsebog”. Der skete i disse år en faglig oprustning, som var en klar forudsætning for, at folkeskolen med 1937-loven kunne overtage eksamensmellemskolen fra gymnasiet, jf. s. 14.

Farvel til Borgen

Skovsøen "Afrodites Øje" var blandt Rudolf Bruhns inspirationskilder i Jonstrup-årene, og han var initiativtager til at rejse mindestenen her i 1917. Hans kantate fra 1918 "Opbrud" eller "Nu grønnes de Birke ved Søndersø Bred", skrevet til dimissionen på Jonstrup, blev sunget her ved den årlige øjetur om eftermiddagen før dimissionen om aftenen. Efter kantaten blev de såkaldte embedsmandsposter overdraget til næste årgang, og de nyvalgte embedsmænd gik i spidsen for eleverne tilbage til seminariet. Fra fyrbøgerne og anden dokumentation ved vi, at dette farvel for afgangseleverne indebar både et vemodigt farvel til en ungdoms- og studietid, fyldt af muntre minder, og mange spændte forventninger til det kommende lærerliv.



Opbrud

Nu grønnes de birke ved Søndersø bred.
Det skinner med sol gennem bøge.
Nu drager der atter en skare af sted
for fremtidens slotte at søge.
Der vinker fra Borgen et flag til farvel:
Og nu er det jer som det gælder.

Det synger fra skov, og det kvidrer fra krat.
Og våren er just som den plejer.
Du står ved dit vindu og lytter i nat
og synes det hele du ejer.
I morgen der blæses til opbrud på ny!
Og nu er det jer som det gælder.

Der går gennem Jonstrup en slægternes gang
De kommer; de er og forsvinder.
Der toner deroppe fra bakken en sang
af evigt bortvandrende minder.
Og år efter år en flok må af sted.
Og nu er det jer som det gælder.

Melodien er transskriberet af Ulrick Moos efter becifring i et eksemplar fra Jonstrup-samlingens arkiv, hvor den er kradset ned med bogstaver i øverste højre hjørne.

Øjeturene og mindestenen

Rudolf Bruhn holdt meget af friluftsliv, og Jonstrupvang var tilflugtsstedet i både lyse og mørke stunder, i både virkeligheden og i fiktionen i "De seks", hvor han kalder søen "Ene" (egentlig Lille Sejben Mose). Det smukke tilnavn "Afrodites Øje" tillægges R.C. Mortensen, søn af biologilæreren Hans Mortensen og lærer fra Jonstrup 1884. Ved indvielsen af stenen d. 14. oktober 1917, hvor også Rudolf Bruhn talte, mindede Stig Bredstrup i sin tale om den gamle historie.

Det var Rudolf Bruhns idé at rejse en mindesten ved "Afrodites Øje", hurtigt døbt Øjestenen, og med digt af Kristian Kristiansen. Den store sten, som måske er dækstenen fra en nærliggende dysse, blev med kæde trukket på en "slæde" ca. 1 km ad pænt bakket vej gennem skoven og opstillet ved søen, som andre elever havde sørget for at oprense. Kæden knækkede undervejs, og det knækkede led kan i dag beses i Jonstrupsamlingen.

I fyrbog 2 fortæller en anden elev, Otto Bärenholdt, om festen bagefter med underholdning i musiksalen og chokolade i den smukt pyntede gymnastiksal. Markeringen, der altså fandt sted i skyggen af 1. Verdenskrig, kostede i alt 236,58 kr., herunder stenhuggerarbejde for 100 kr. og chokoladebord for 90 kr. Til gengæld var der også en indtægt på 5,61 kr. for slæden, der bagefter blev solgt som brændsel.

Afrodites Øje og mindestenen spillede en central rolle i de jonstrupske traditioner. Således blev seminarietiden både indledt og afsluttet med en øjetur. Ved den indledende blev spirene den første skoledag i august introduceret til fællesskabet, mens man ved dimissionsøjeturen tog afsked og overdrog de traditionsrige embedsmandsposter til kammeraterne i ældste klasse efter sommerferien.



Sådan gik det til!

Her ses fra fyrbog 2 beskrivelsen af, hvordan minde-stenen blev rejst ved Afrodites Øje d. 28. september 1917. Thorvald Foersom Hansen (dim. 1918) har på selve dagen tegnet og fortalt, hvordan det gik til.

Foto og layout Per Lotz.

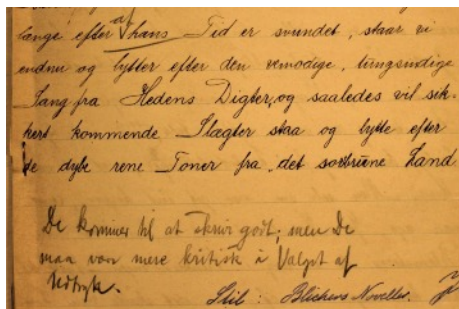
Lærerne på Jonstrup på Rudolf Bruhns tid

Stig Bredstrup (1863-1939) var Jonstrup Statsseminariums længst fungerende forstander, idet han tiltrådte som 32-årig i 1895 og gik af i juli 1929, og han var tillige en af de mest markante. I hans forstandertid skete der store ændringer i både hverdagen på "Borgen" og de fysiske rammer. Hans første tiltag for på ny at få liv og vækst i seminariet var en udskiftning af lærerpersonalet, hvoraf flere var ansat af Jens Jensen i 1850'erne.



Lærermøde 1906

Bredstrups nye lærergruppe er her samlet med forstander Stig Bredstrup for bordenden på hans kontor i 1906. Fra venstre ses O. Steinfeldt-Nielsen, hvis hovedfag var tegning, E. Lunddahl, som underviste i historie, religion og dansk, J.F. Johansen, der havde regning, matematik og fysik, Stig Bredstrup, K. Steensen, hvis fag var sang og musik, R. Benzon, som var inspektør på seminariet og leder af øvelsesskolen, J.J. Nielsen, som underviste i naturfag og dansk samt gymnastiklæreren A.J. Hansen.

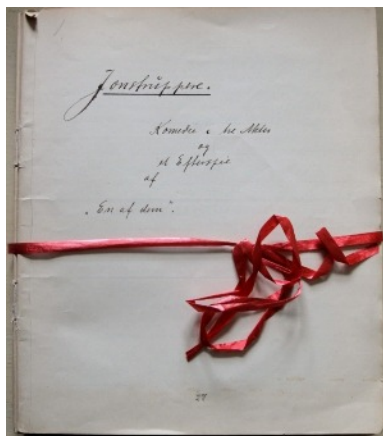


Lærer Nielsens feedback

til Rudolf Bruhns stil om Blichers noveller lød således: "De kommer til at skrive godt; men De må være mere kritisk i Valget af Udtryk." Intet under, at Rudolf Bruhn oplevede danskundervisningen som trivial!

”Jonstruppere” – efterårskomeden 1916

Efterårskomeden var som nævnt et af årets højdepunkter på Jonstrup. Den 28. Oktober 1916 var det ”Jonstruppere”, som Rudolf Bruhn både havde skrevet og iscenesat, mens musiklærer K. Steensen havde skrevet musikken. Den vakte begejstring blandt seminaristerne.

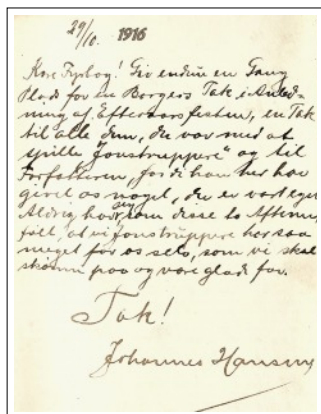


Rollehæfte for "Jonstruppere"

Jonstrupsamlingens arkiv rummer to afskrifter af Rudolf Bruhns manus – har måske været brugt som rollehæfter. Og alle roller var som sædvanlig besat med mandlige elever.

Forestillingen blev modtaget med begejstring af eleverne. Aksel Andersen fra ældste klasse skrev samme aften i fyrbog 2 et hyldestdigt til ”Theaterholdet”. Sidste vers var stilet til Rudolf Bruhn, hvor han bl.a. takkede ham for, at han

*"Jonstrups muntre Liv så klart fremtryller.
Men igennem "Holmgaards" Ord og Vaner,
tydeligt Dem selv Hr. Bruhn vi aner.
Gennem Deres Skol'gang,
på det lyse "Solvang",
kort og godt De Pligten vor fremmaner."*



Mere tak dagen efter

"Kære Fyrbog! Giv endnu en Gang Plads for en Borgers tak i Anledning af Efteraarsfesten, en Tak til alle dem, der var med at spille "Jonstrup-pere" og til Forfatteren, fordi han her har givet os noget, der er vort eget. Aldrig har jeg, som disse to Aftener følt, at vi Jonstruppere har saa meget for os selv, som vi skal skønne paa og være glade for.

Tak!

Johannes Hansen”

Den fødte lærer

At Rudolf Bruhn var en passioneret lærer, ved vi fra flere af de elever, der som voksne har beskrevet deres skoletid hos ham. Her skal nævnes Freddy Nielsen, som selv gik på Jonstrup 1925-28 og siden blev lærer på Vanløse Skole. Han har berettet om sin skoletid hos Hr. Bruhn lige fra den første skoledag i 1. B på Gasværkvejens Skole den 1. april 1913 og frem til 9. oktober 1918. Skolen var en såkaldt kroneskole, hvor forældrene, især tjenestemand- og småhåndværkerfamilier, betalte 1 kr. om måneden for deres barns skolegang; hertil kom skolebøgerne – børn fra fattigere hjem kom i den betalingsfrie folkeskole.

Freddy Nielsen tegner billedet af en ”pædagog af Guds nåde”, som kunne ”synges, spille, tegne, male, digte, agere, arrangere, sætte i scene, begejstre”, og han husker: ”De skønneste stunder var dog, når han af manuskript holdt generalprøve for os på sine fortællinger og drengebøger. Han var en strålende oplæser og imitator, og vi mente vist alle, at vi kunne identificere os med adskillige af personerne i hans bøger”.



Rudolf Bruhn med nu 5. klasse på Gasværksvejens skole

Rudolf Bruhn ses her med sine 34 drenge i 5. B; understreget med rødt ses navnene på ”de otte lykkelige, der blev optaget i Mellemskolen”, som skoleinspektør Ejner Mortensen skrev til Dorthea Bruhn marts 1919, dvs. nogle måneder efter hendes søns død. En af de understregede elever er Freddy, der ses som nr. 5 fra venstre på 1. bænkerække.

Det var stort at få optaget 24 % af sine elever i den i 1919 stadig forholdsvis nye eksamensmellemsskole, der var indført i 1903 som en fireårig forberedelsesskole til gymnasiet. Skoleinspektøren kunne med rette være stolt af sine velunderviste elever. Først knap 20 år senere blev eksamensmellemsskolen overført til folkeskolen med 1937-loven. For bare at blive optaget måtte eleverne i 5. klasse bestå mellemsskoleprøven, en optagelsesprøve som havde ry for at være så svær, at den i folkeskolemundt blev kaldt ”Den lille embedseksamen”. Eksamensmellemsskolen blev så stor en forældresucces, at den blev nedlagt i 1958 og erstattet af næsten udelte 6.-7. klasser, efterfulgt af en treårig realafdeling.

I sin lærergerning var Rudolf Bruhn i høj grad optaget af sine elevers ve og vel. Ledelsen på Gasværkvejens Skole gav rum for en eksperimenterende og elevorienteret undervisning, og for at lærerne kunne deltage i den offentlige debat. Det passede som hånd i handske med Rudolf Bruhns syn på lærergerningen, nemlig at livet ”skal ledes ind i skolen” og give børnene ”livsminder”, hvorfor han da også sammen med andre unge kolleger meldte sig som leder på kommunens feriekolonier.

Rudolf Bruhn var også fagligt engageret

Hvad man kunne kalde Rudolf Bruhns fagpolitiske testamente er indeholdt i den såkaldte Skaaruptale "Som vi var – som vi er – og som vi burde være". Den er blandt Rudolf Bruhns vigtigste pædagogisk-fagpolitiske skrifter.

I talen, som han holdt for Skaarup Seminariums Elevforening sommeren 1917, kritiserede han bl.a. læreruddannelsen for at savne forbindelse til livet og idealerne. Han omtalte "Litteraturens, Satirikeres og Vittighedstegnernes Skolelærere", som han mente var "afdankede Latinere, som bor i elendige, faldefærdige Lærerboliger (Hytter) ofte uden nogen form for Komfort" og fandt årsagerne hertil i "Seminarieelevernes Livsvilkaar – de Forhold, man byder dem paa Seminariet". Derfor opfordrede han til fremtidig at "rejse Krav" om både en passende uddannelse og en løn, som kunne tiltrække "den vaagne Ungdom og de ideelle Kræfter i vort Folk". Han formulerede også krav til lærerne, ikke nødvendigvis om flotte eksamenskarakterer, men om forståelse af menneskeværd og selvindsigt. Hans konklusion var derfor, at lærerstanden måtte "ranke Ryggen", og at lærerne skulle være "dannelsesmæssige og samfundsmæssige Fyrtaarne, hvor man brænder for at gøre sit Bedste!"



"Rank Ryggen, vær Mennesker!"

Sådan sagde Rudolf Bruhn i Skaaruptalen, hans pædagogiske testamente. Talen blev holdt ved Dansk Seminarieelevforenings første sommermøde 1917 på Skaarup Seminarium på Fyn og efterfølgende udgivet af Dansk Seminarieelevforening.

Rudolf Bruhn var også en flittig og skarp skribent i "KK", Københavns Kommune-lærerforenings blad, og sit satiriske talent udfoldede han bl.a. som forfatter ved Københavns Kommunelærerforenings revy i 1918

Revyforfatteren Rudolf Bruhn

Her er han indfanget af bladtegneren Herluf Jensenius (1888-1966), som var Rudolf Bruhns kollega på Gasværkvejens Skole. Underteksten lyder: "Revyforfatteren finder paa et nyt Vers om Borgmesteren".



Rudolf Bruhns tegnetalent

Rudolf Bruhn kunne ikke alene skrive sine indre billeder frem i ord, men også udtrykke dem i tegninger og akvareller.

I Skaaruptalen siger han således: ”Derude, hvor jeg havde den Lykke at leve mine tre gladeste Ungdomsaar, havde vi en udsigt fra vore Vinduer mod fjerne Skove ude i Horizonten. Skove som stod brunlige under Vinterens Sne; Skove som blaanede under Sommerens Dis. Jeg tror aldrig, vi glemmer de Skove. Uden vi vidste det, prægedes vi hver dag af Billedet: Landevejen, som gik hverdagsjævn og hvid ud over de almindeligste Marker og Bakker ...”

At fange en stemning ...

Rudolf Bruhn formåede dette i både ord og billeder. På denne akvarel har han fastholdt en aftenstemning ud over Sønder sø. Udlånt til udstillingen af Inge Haunstrup Clemmensen.



Både fyrbog 1 og 2 rummer tegninger af Rudolf Bruhn – vignetter og større akvareller, hvor han har indfanget detaljer – ikke mindst fra fritiden, hvor han og vennerne vandrede området tyndt og jævnlgt undervejs fik sig en forfriskning i skovløberhuset i Jonstrupvang (nu Vangehus, Ballerupvej 99).



Skovløberhuset i Jonstrupvang

Her var ”De seks” stamgæster hos ”Pr Kone” og indridsede deres navne i bordpladen. Værtindens tilnavn skyldtes, at hun plejede at sige: ”Så blev det ... pr. mand!” Udlånt til udstillingen af Inge Haunstrup Clemmensen.

Den tidsmæssige baggrund

Bruhns forfatterskab fandt sted i en urolig samfundssituation, præget af 1. verdenskrig, hvis begyndelse han beskrev i "Da Uvejret brød løs", den første beretning i "Fortællinger og Digte" fra 1919. Han involverede sig også i det sønderjyske spørgsmål ved allerede fra vinteren 1913-14 at medvirke i en underskriftsindsamling, hvor 70.000 unge støttede de danske sønderjyder, der var tvunget til at deltage i krigen på tysk side.

Krigen gav god grobund for den spanske syge, benævnt således efter de første officielle rapporter fra Madrid i juni 1918. Sygdommen var overalt og krævede 20-40 millioner ofre i en toårig periode, primært unge voksne. Det blev så også den, som kostede Rudolf Bruhn livet.

Danmark var som bekendt ikke direkte indblandet i 1. verdenskrig, men tiden var fattig. Det fremgår bl.a. af Værløse Sogneråds Forhandlingsprotokol 1915-23, at Værløse ved slutningen af 1. verdenskrig med sine kun 457 husstande og 1783 indbyggere var et mangelsamfund. Forstander Stig Bredstrup var medlem af sognerådet fra 1917 og formand 1918-21. De siger, der fyldte møderne, handlede om fx fattig-, alderdoms- og brændselsstøtte. Fra centralt hold fastsattes foranstaltninger for at sikre mad til alle, bl.a. ved at sognerådet i oktober 1917 i henhold til Indenrigsministeriets cirkulære af 23.7.1917 bestilte 6000 kg flæsk til nedsaltning hos Eksportudvalget, og at man ville "forsøge at formaa de Handlende i Kommunen til at uddele Flæsket saa vidt muligt uden Avance". Der var også mælkerabatmærker, rationering af kartofler og tørv samt værgerådssager, hvor børn manglede mad og tøj.



Forlagskontrakten på "Drenge"

Rudolf Bruhns honorar på i alt 250 kr. forfaldt i to rater: 100 kr. ved udgivelsen og 150 kr., når der var solgt 1000 eksemplarer. Men det var en velskrevet bog, så den indbragte et tillæg på 100 kr. for at indgå i Børnenes Bibliotek! Hagerups forlag, som eksisterede 1852-1954, var på denne tid et af landets største forlag.

Det var i disse år og på denne baggrund, at Rudolf Bruhns bøger blev til.

Rudolf Bruhns forfatterskab

Rudolf Bruhns betydelige forfatterskab foregik over en kort, intens årrække og omfattede fire bøger, de tre udgivet af ham selv i perioden 1914-17 og en fjerde posthumt i 1919 af ungdomsvennen Alfred Christiansen.

Forfatterskabet omfatter både lyrik og prosa. Lyrikken består af stemningsdigte og sange, heraf flere til Jonstrup Seminarium og til FDF, mens prosaen foruden drenge- og ungdomsromanerne også rummer kortere fortællinger, teatertekster og fagpolitisk sagprosa.

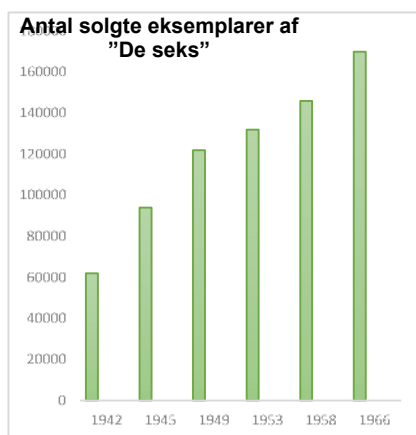
Rudolf Bruhns bøger:

1914: *Drenge* udkom på Hagerups forlag .

1916: *De seks - en fortælling om ungdom* nåede et oplagstal på 175.000 eksemplarer – helt usædvanligt for tiden. Udgivet i 25 oplag og oversat til bl.a. finsk og grønlandsk.

1917: *I Sommerlejr* (om drenges oplevelser i FDF) (angivet som ungdomsbog i 1924 -fra Lohse)

1919: *Fortællinger og Digte*, udgivet posthumt med forordet *Om Rudolf Bruhn – i faa Ord* af ungdomsvennen Alfred Christiansen, den første rektor på KFUM-seminariet på Frederiksberg 1919-44. Bogen, der blev genudgivet under titlen ”Indbruddet hos tykke Mads og andre fortællinger” på Lohses Forlag i 1959, indeholder bl.a. fortællingen ”Sørens Spille”, som blev utrolig udbredt og brugt i mange skoler som julefortælling.



Succesromanen ”De seks”

I ”Lommebog for Skoleelever 1939” var Rudolf Bruhn placeret som den 6. populære forfatter efter bl.a. R. Kipling (nr. 1), Carit Etlar (nr. 2) og H.C. Andersen (nr. 3), men foran fx Gunnar Jørgensen med Flemmingbøgerne (nr. 7).

”Sørens Spille” nåede at blive filmatiseret to gange. Første gang i 1952 af Bent Haunstrup Clemmensen (Rudolf Bruhns nevø) og Børge Skov, anden gang af Niels Jørgen Kaiser i 1957 til DR’s børnefernsyn.

Om Jonstrupsamlingen og Jonstrupsamfundet

Jonstrupsamlingen, som har til huse i en tidligere lærerbolig på 1. sal i seminariets gamle øvelsesskole fra 1898, blev oprettet af Jonstrupsamfundet. Denne kreds, som blev stiftet i 1921 på initiativ af forstander Stig Bredstrup og en kreds af tidligere elever og lærere på Jonstrup, værnedes om seminariets virke i hele perioden 1921-90, dog med en kort pause 1976-86. Jonstrupsamfundet havde i alt seks formænd: Stig Bredstrup 1921-37, Jørgen Hegelund 1937-46, Ernst Gehl 1946-56, Kaj Bang 1956-65, Vilhelm Hellested 1965-76 og Børge Hjermov 1986-90.

Blandt Jonstrupsamfundets mange aktiviteter var oprettelsen af ”Mindestuen”, fra 2014 benævnt Jonstrupsamlingen. Den blev indviet ved Jonstrupsamfundets sommerstævne d. 5. juni 1965. Da Jonstrup blev fusioneret med Blaagaard i 1990, forblev mindestuen i Lyngby og indgik fra 1995 i det genåbnede Dansk Skolemuseum; placeringen i Lyngby var imidlertid uholdbar.



Jonstrupsamlingen er indrettet i den nuværende bygning E i Furesø Kommunes 10.-klassecenter Egeskolen. Den er tegnet af arkitekt og kongelig bygningsinspektør Vilhelm Valdemar Petersen (1830-1913) og stod færdig 1898. Det er måske landets ældste eksisterende øvelsesskolebygning, der stadig benyttes til skoleformål, idet Egeskolen har undervisningslokaler i stueetagen.

Foto: Connie Nielsen.

Kort efter blev ejerskabet til de gamle seminariebygninger i Jonstrup i 1999 overdraget fra forsvaret til Værløse Kommune, og daværende viceborgmester i Værløse Kommune Jørn Johan Nielsen tog initiativ til at bringe samlingen tilbage til det "gamle" Jonstrup.

Dansk Skolemuseum forestod opstilling af montrer og genstande i maj 2002, og en gruppe frivillige sørgede efterfølgende for at holde samlingen åben for offentligheden. Ved Dansk Skolemuseums lukning og nedpakning i 2008 blev Jonstrupsamlingen ikke berørt.

Baggrund for hæftet

Dette hæfte er udgivet af Jonstrupsamlingens Venner, der er støtteforening for Jonstrupsamlingen. Samlingen er museum for dansk læreruddannelse 1790-1990 og omfatter en permanent udstilling om uddannelsens rammer og indhold, om den tilknyttede øvelsesskole og om kostskolelivet på seminariet.

Museet holdes åbent af foreningen Jonstrupsamlingens Venner, stiftet 2018, som ifølge sine vedtægter formidler fortællingerne om Jonstrup Statsseminarium som Kongeriget Danmarks ældste lærerseminarium og om seminariets betydning for skole-, uddannelses- og kulturliv både lokalt og nationalt.

Jonstrupsamlingens formidlingsvirksomhed omfatter driften af Jonstrupsamlingen, særudstillinger siden 2017 og søndagsfortællinger siden 2016. Aktiviteter mv. offentliggøres på hjemmesiden www.jonstrupsamlingen.dk og på facebook: jonstrupsamlingens venner.dk.

Jonstrupbogen – årbog i mere end 70 år

Mange oplysninger er hentet i Jonstrupbogen, som består af i alt 57 årbøger, udgivet over mere end 70 år af Jonstrupsamfundet. Det første bind af Jonstrupbogen udkom i 1923 og det sidste i 1990. I denne periode udkom i alt 55 års-skrifter. Redaktører var R.C. Mortensen 1923-42, Jørgen Hegelund 1943-44, Viktor Pedersen 1945-64, Børge Hjermov 1965-73, Asger Bang og Frede Enkegaard 1974 og for de sidste bind Allan Bäck 1987-90. Til Jonstrupbogen knytter sig beretningerne "Jonstrup 203 år" (1992-93) og "Jonstrup 204 år" (1993-94), redigeret af Kaj Bonde og Børge Hjermov.



Kilder:

Fra Jonstrupbogen er til dette hæfte især benyttet Jørgen Hegelunds artikel om "Rudolf Bruhn" i *Jonstrupbogen 1925* og Freddy Nielsens "En elevs erindringer om Rudolf Bruhn" i *Jonstrupbogen 1954*.

Hertil kommer:

Alfred Jørgensens forord i *Rudolf Bruhn – Fortællinger og Digte*, Danske Drenges Forlag 1919.

J. Boisen Schmidt: *Til duelige Skoleholderes Dannelses. Jonstrup Statsseminarium 1790-1990*. Forlaget Jonstrup Venner 1992.

Signe Holm-Larsen: "Jonstruptraditionerne – seminarielivets fest og farver" i *Værløseegnens Historiske Forenings Årsskrift 2019*.

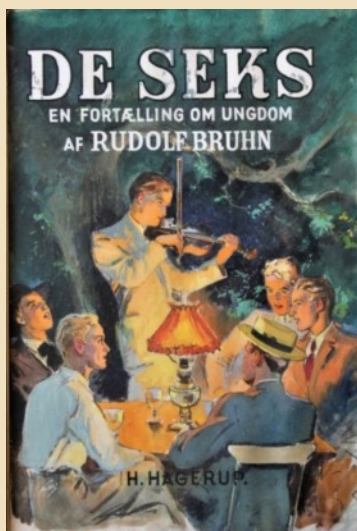
Vagn Skovgaard-Petersen: "De blev lærere – læreruddannelsen mellem 1860 og 1945" i – *for at blive en god lærer – Seminarier i to århundreder*, red: E. Nørr og V. Skovgaard-Petersen. Syddansk Universitetsforlag 2005.

Mindestenen ved ”Afrodites Øje”



*Digtet på mindestenen er skrevet af Kristian Kristiansen,
mens denne illustration, der i mange år har prydet
Jonstrupbogens omslag,
er tegnet af Palle Skov-Petersen (dim. 1945).*

Dette hæfte har til formål at fastholde indholdet i Jonstrupsamlingens særudstilling 2018 om succesforfatteren Rudolf Bruhn, en af Jonstrup Statsseminariums berømte elever. Her fortælles om hans liv og virke og hans tid på "Borgen" 1907-10, som den er spejlet i hans berømte ungdomsbog "De seks" fra 1916.



I denne skildring af samfundsværdier i første halvdel af 1900-tallet berettes om kostskoleelevernes kammeratskab i hverdag og fest og i medgang og modgang og om, hvordan det gode vinder til sidst!